

МИШІВКА ТЕМНА

Sicista severtzovi Ognev, 1935

Таксономічна належність

Клас — Ссавці (Mammalia), ряд — Гризуни (Rodentia), родина — Мишівкові (Sminthidae). Один з 13-ти видів роду, один з 4-х видів роду фауни в Україні.

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений у степовій зоні на сх. від Дніпра до Дону, включаючи Середньоруську височину. В Україні достовірно відомий лише за знахідками з лівобережжя Дінця, всі інші вказівки (вкл. Дніпропетровщину і Харківщину) вимагають перевірки. Наявні дані свідчать про зникнення виду у більшості трансформованих степових екосистем.

Чисельність і причини її зміни

Чисельність дуже низька, частка виду в населенні дрібних ссавців не перевищує 0,5%, і у більшості місцезнаходжень відомий лише за одиничними знахідками. Загальна чисельність не перевищує 1000 екз. Причини зміни чисельності: розорювання степових ценозів і надмірного випасу худоби, весняно-літні пали степової рослинності, фрагментація популяцій.

Особливості біології та наукове значення

Мешканець непорушених цілинних ценозів. Типові біотопи — незаймані ділянки різнотравно-типчаково-ковиливих і лучних степів, вершини ярів і узлісся байрачних лісів, зарості степових чагарників, іноді перелоги. Норовий зимосплячий вид із різною сутінковою активністю. Живиться

переважно комахами і насінням степових рослин, а також ягодами, плодами. Плодить 1–2 рази на рік по 3–5 малят. Демографічні показники докладно не вивчені. Ендемік Середньоруської височини, вид-двійник мишівки степової.

Морфологічні ознаки

Загалом типові для роду: довжина тіла до 90 мм, хвіст довший за тіло, уздовж хребта темна смуга, 1-й палець задніх кінцівок не досягає основ середніх. Відмінності від мишівки степової вкрай незначні. Подібно до останнього виду, довжина хвоста 68–80 мм, і він лише на 1/4–1/5 перевищує довжину тіла (55–70 мм). На спині з боків центральної смуги, є дві надстегнові темні смуги; ступня 13–16 мм.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

До останнього часу вид не мав охоронного статусу, оскільки визнаний в Україні лише з 1999 р., проте входив до червоних переліків (ЧКУ, 1994, МСОП (LC), Бернська конвенція) як складова *S. subtilis s. lato*. Вид охороняється на заповідних територіях Луганщини. Ефективна охорона може бути досягнута лише при суттєвому розширенні площі існуючих заповідних ділянок і наявності помірного випасу копитних.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Не має.

Основні джерела інформації

Соколов та ін., 1986; Громов, 1995; Ковальская, Федорович, 1997; Загороднюк, Кондратенко, 1999, 2000, 2002; Ковальская та ін., 2000; Загороднюк, Коробченко, 2008.

Автори: І.В. Загороднюк, О.В. Кондратенко

Фото: О. Зіненко

ХОМ'ЯК ЗВИЧАЙНИЙ

Cricetus cricetus (Linnaeus, 1758)

Таксономічна належність

Клас — Ссавці (Mammalia), ряд — Гризуни (Rodentia), родина — Хом'якові (Cricetidae). В роді один вид.

Природоохоронний статус виду

Неоцінений.

Ареал виду та його поширення в Україні

Степові та лісостепові обл. Європи, Зх. Сибіру, Казахстану, на сх. до Єнісею. В Україні в середині ХХ ст. був поширений повсюдно за виключенням високогір'я. Зараз в континентальній Україні трапляється спорадично, на більшій частині АР Крим звичайний вид.

Чисельність і причини її зміни

Вид, який, за рідкісним виключенням, на всьому просторі свого ареалу знижує чисельність. На початку ХХ ст. — масовий вид, якому були притаманні спалахи чисельності. В пд. Поліссі і Правобережному Лісостепу спостерігалось 5–10 нір на 1 га. Наприкінці ХХ ст. — рідкісний звір, що зустрічаються спорадично за винятком окремих місць (АР Крим і деякі пн. р-ни лівобережного Лісостепу). Зараз в материковій частині України живе не більше кількох тисяч особин, тоді як в середині ХХ ст. заготовлювали біля півмільйона шкурок на рік. Причини зміни чисельності: безпосереднє винищення.

Особливості біології та наукове значення

Осілий норний вид, що влаштовує підземні галереї з кількома виходами глибиною до 2,5 м з численними віднорками, камерами, тунелями і гніздовими камерами. Відносно всеїдний звір. На зиму збирає величезні запаси їжі (зерно, насіння, коріння та коренеплоди), маса яких може нараховувати 20 кг. В пн. регіонах впадає в сплячку, а в пд. взимку

просто стає малоактивним. Веде сутінковий і нічний спосіб життя. Схильний до синантропізації. Має значний репродуктивний потенціал. З квітня по серпень самка здатна дати 2–3 виводки, в яких зазвичай буває 10 малят. Починає розмножуватися у 3–4-місячному віці. Різноманітні відкриті ландшафти, цілина, поля, агроценози, лісосмуги, захаращені узлісся, городи, подвір'я.

Морфологічні ознаки

Найбільший з хом'яків. Довжина тіла — 27–34 см, хвоста — 3,5–5,8 см. Вушні раковини досить короткі, очі відносно невеликі. Защічні мішки добре розвинуті. Забарвлення яскраве, контрастне: верх тіла однотонний, рудувато-бурий, черево чорне. Попереду на боках —

дві великі світлі плями, звичайно розділені ділянкою чорного хутра. По світлій плямі є також з боків голови й за вухами, іноді й в обл. лопаток. На північній частині ареалу часто зустрічаються повністю чорні екземпляри.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид занесений до Червоного списку МСОП, а також як, вид, що потребує особливий охорони, до II додатку до Бернської конвенції. Спеціально не охороняється. Розробка заходів потребує спеціальних досліджень.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Успішне.

Господарське та комерційне значення

Вважався шкідником сільського господарства, а також добувався заради дешевого хутра.

Основні джерела інформації

Мигулін, 1938; Гершензон, 1946; Самош, 1972; Товпинец, Алексеев, 1992; Громов, Ербаева, 1995.

Автор: С.В. Межжерін
Фото: І.В. Маханьков

ХОМ'ЯЧОК СІРИЙ

Cricetulus migratorius (Pallas, 1773)

Таксономічна належність

Клас — Ссавці (Mammalia), ряд — Гризуни (Rodentia), родина — Хом'якові (Cricetidae). В роді 6 видів, один вид роду в фауні України.

Природоохоронний статус виду

Недостатньо відомий.

Ареал виду та його поширення в Україні

Степові зони Європи, Передньої, Центральної Азії, напівпустелі, пустелі, передгір'я і гірський степ Середньої Азії. В Україні степова зона, Пн. Лісостеп, Крим. В першій половині ХХ ст. його також знаходили на південних районах Київської, Сумської та Чернігівської обл.

Чисельність і причини її зміни

Вид, загальна тенденція чисельності, якого невідома. В Україні на всьому ареалі незначна, лише поодинокі потрапляння у пастки. Відомо, що у 1950–70-х рр. був одним з найчисленніших видів мишоподібних гризунів східного степу, де становив до 40% від здобичі дрібних ссавців, зараз більш ніж вдесятеро разів менше. В Чорноморському БЗ, в місцях оптимальних для його існування, відносна чисельність наприкінці ХХ ст. становить від 0,4 до 2 особин на 100 пастко-діб. Причини зміни чисельності: руйнація природних степових ландшафтів.

Особливості біології та наукове значення

Осілий вид. Веде типовий для більшості мишоподібних гризунів наземно-підземний спосіб життя. Нори відносно простої будови містять численні комори, в яких звір утворює зимові запаси. На зиму може впадати в сплячку, хоча головним чином в зимовий період просто малоактивний. Веде сутінково-ночний спосіб життя. Досить всеїдна твари-

на. Поїдає насіння, зелени частки рослин, а також різноманітних безхребетних тварин (прямокрилі, жуки-чорнотілки, мурахи, наземні молюски). За сезон самка може 2–3 рази на рік народжувати 7–8 малят. Вагітність триває 20 днів. Стають статевозрілими вже через кілька місяців і до кінця року встигають дати нове покоління. Цілина, поля злакових, агроценози, пасовища, ділянки непридатні до сільськогосподарської діяльності, лісосмуги. Може заселяти будови людини.

Морфологічні ознаки

Гризун цупкої статури розміром з мишу, з дуже коротким непомітним хвостом і короткими лапками. Має великі защічні міш-

ки. Довжина тіла 9,5–13 см, хвоста 2–3,5 см. Забарвлення хутра зверху сіре, низ і хвіст більш світлі. Очі великі. Вуха малі, злегка виступають із хутра.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Червоної книги МСОП. Охороняється в БЗ «Асканія-Нова» і Чорноморському. Спеціальних заходів по охороні не потребує.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Не здійснювалися.

Господарське та комерційне значення

Не має.

Основні джерела інформації

Кондратенко, 2003; Позвоночные животные Черноморского БЗ (Аннотированные списки видов), 1996.

Автор: С.В. Межжерін
Фото: О.В. Зоря

ПОЛІВКА ТАТРАНСЬКА

Microtus tatricus (Kratochvil, 1952)

Таксономічна належність

Клас — Ссавці (Mammalia), ряд — Гризуни (Rodentia), родина — Хом'якові (Cricetidae). Один з 62-х видів роду, один з 8-ми видів роду фауни в Україні.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Ареал виду та його поширення в Україні

Вузькоареальний вид, відомий виключно з Карпатської дуги, де населяє смугу букових і буково-ялинових лісів в межах висот 300–1000 м. Більшість знахідок в Україні відноситься до Чорногірського масиву.

Чисельність і причини її зміни

Дуже низька, з території України відомо лише близько 15 знахідок. Частка в уловах дрібних ссавців у типових біотопах становить 3–4%, а фактична частка в регіоні не перевищує 0,1%. Причини зміни чисельності: суцільні рубки лісу, порушення структури лісових екосистем, освоєння прирічкових долин; низька плодючість виду.

Особливості біології та наукове значення

Мешканець ялиново-букових лісів з розвиненим підліском. Є індикатором буково-ялицевих пралісів, і всі місця її знахідок мають високі показники видового різноманіття дрібних ссавців. Приурочений до розріджених ділянок лісу, лісових галявин, припотічкових заростей чагарників. Веде норувий спосіб життя і має цілорічну сутінково-нічну активність. Живиться зеленими частинами

трав'янистих рослин. Плодить 1–2 рази на рік, в середньому по 3 малят. Популяційні хвилі не виразні, темпи розмноження низькі. Індикатор корінних гірських лісів.

Морфологічні ознаки

Загалом ознаки типові для групи чагарникових нориць: довжина тіла — 80–110, хвіст — до 40% довжини тіла, двоколірний (знизу білявий), на ступні задньої лапки звичайно тільки 5 мозолей; очі малі (до 2 мм); вуха ледь виступають з хутра; хутро спини довге, темно-буре; у самиць грудні соски відсутні (2 пари пахових). У нориці татринської розміри відносно великі: довжина лапки понад 15,5 мм (часто 16–17), хвіст — 36–42 мм (35–40% довжини тіла).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

В Україні охоронного статусу не мав у зв'язку з тим, що виявлений вперше лише 1998 р. За МСОП має категорію LC; внесений у додаток II до Бернської конвенції. Переважна кількість знахідок відноситься до території Карпатського БЗ. Ефективна охорона може бути досягнута лише при створенні великих заповідних масивів у центральній і зх. частинах Українських Карпат.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Утримання в неволі нескладне, досвіду розмноження в неволі немає.

Господарське та комерційне значення

Не має.

Основні джерела інформації

Турянин, 1969; Kratochvil, 1970; Flousek et al., 1985; Загороднюк, 1989; Zagorodnyuk, Zima, 1992; Загороднюк та ін., 1992; Jurdíková et al., 2000; Martinkova, Dudich, 2003.

Автор: І.В. Загороднюк
Фото: І.В. Загороднюк

